

Studia Biblica Slovaca

2/2013

5

Ročník 5

2013

Číslo 2

Studia Biblica Slovaca

Offprint

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník V (2013), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Juraj FENÍK (Košice) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Prešov) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Roma, I) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTĚS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavel VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Výkonný redaktor: Martina Korytiaková

Jazyková úprava: Elena Slaná

Obálka: Michal Martinka

Na príprave publikácie sa podieľali aj Róbert Horka, Branislav Kľuska, Miloš Lichner SJ, Mária Mihulcová a Július Pavelčík.

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 26 02, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, ftrstensky@gmail.com.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe (najlepšie pripojeným dokumentom e-mailu), podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word (formát A4, typ písma Times New Roman, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine a angličtine, zoznamom bibliografie podľa bibliografického štýlu a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Viac na www.biblica.sk.

Objednávky môžete posielat' na mailovú adresu vydavateľa (kniznica@frcth.uniba.sk), redakcie (redakcia@biblica.sk) alebo knižnice Kňazského seminára sv. Františka Xaverského v Badíne (kniznica@xaver.sk).

Bankové konto: 4016292755/7500, IBAN: SK19 7500 0000 0040 1629 2755

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia. Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Liber Annus LVIII (2008)³

Hlavná časť ročenky františkánskej Fakulty biblických vied a archeológie v Jeruzaleme obsahuje 18 vedeckých príspevkov (9-477) a ich stručné zhrnutia (503-511). Medzi príspevkami je zahrnutý i článok z pera Giovanni Claudia Bottiniho venovaný in memoriam životu a dielu jedného z jeho františkánskych spolubratov a odborníkov na históriu a archeológiu (479-500). Nasleduje správa o historicko-archeologickom výskume v Jordánsku XXVIII – 2008 (513-548), recenzie odborných publikácií (549-624) a správa o činnosti Fakulty v akademickom roku 2007 – 2008 (625-636). Posledné stránky ročenky (637-644) prinášajú prehľad obsahu Liber Annus 1981-2007. Publikácia je prístupná k nahliadnutiu v knižnici teologického seminára sv. Františka Xaverského v Badíne.

9-29: **Enzo Cortese: Come leggere il Deuterolisaia.** Autor vo svojom článku zdôrazňuje, že pravou charakteristikou Boha v monoteizme podľa Deuterolisaia je jeho chápanie ako Boha všetkých ľudí a nielen výlučne ako Boha Izraela. Privilégiá dané Izraelu vrátane toho monarchicko-mesiášskeho musia byť prehodnotené z takého pohľadu, ktorý už viac nebude vylučovať nežidov zo spásy. Jedine z tohto univerzálneho pohľadu je možné pochopiť, ako mohol byť Kýros ako nežid vybraný za nástroj záchrany bez toho, aby bola Izraelu upretá jeho ústredná pozícia.

Štyri piesne o Pánovom Služobníkovi boli pôvodne nezávislé. Základom tohto tvrdenia sú nielen kriticko-literárne dôvody, ale aj obsah. Prvé dve piesne sú viditeľne v opozícii ku Kýrovi a boli včlenené práve pred pasáže, ktoré sa o ňom zmiňujú. Naznačujú, že pravým Prostredníkom záchrany nie je perzský imperátor, ale Mesiáš. Posledná pieseň opisuje prínos Mesiášovho utrpenia až po smrť a pohreb. Jej včlenenie na záver celej knihy je nádherným riešením problémov, úzkostí a nádejí z knihy, čo sa stáva kľúčom a záverom celého posolstva Deuterolisaia.

31-72: **Alviero Niccacci: The Structure of the Book of Wisdom: Two Instructions (Chs. 1–5, 6–19) in Line with Old Testament Wisdom Tradition.** Slovná zásoba, gramatická a syntaktická štruktúra, literárny žáner a význam sú štyri kritériá, ktoré usmerňujú čítanie knihy Múdrosti (Múd) a sú to tiež tie samé kritériá, ktoré usmerňovali

³ *Liber annus LVIII 2008*, Editor Massimo Pazzini, Milano: Edizioni Terra Santa-Studium Biblicum Franciscanum, 2009. 644 s. ISBN 978-88-6240-074-9, ISSN 0081-8933. Elektronická verzia je prístupná na: <http://brepols.metapress.com/journals/>

Liber annus je ročenka, ktorou začal publikovať svoju odbornú činnosť inštitút *Studium Biblicum Franciscanum* v roku 1951. Toto periodikum predkladá odbornej biblickej verejnosti výskumy v oblasti biblickej lingvistiky, biblickej exegézy a teológie a biblickej archeológie. Samotný františkánsky inštitút si drží svoje vysoké renomé práve pre svoje biblicko-lingvistické a archeologické zameranie. Najmä v posledných rokoch toto niekoľko sto stranové periodikum svojimi článkami to evidentne potvrdzuje. Jednotlivé ročníky je možné konzultovať v knižnici Katolíckeho biblického diela v Ružomberku a v knižnici Kňazského seminára sv. Františka Xaverského v Badíne.

autora príspevku pri jeho výskume starozákonnej múdroslovnej literatúry, korpusu na nešťastie takmer celkom ignorovaného prekladateľmi Múd, ktorí namiesto toho analyzovali celú knihu v podstate z helenistického pohľadu. Hlavný žáner Múd je poučenie, nasleduje úvod (priama výzva alebo exhortácia) a obsah poučenia. Podžánrom starozákonného múdroslovného poučenia je sebareprezentácia samotného autora poučenia a protiklad zlý človek – spravodlivý človek, alebo obdobne.

Na základe spomenutých kritérií má Múd dve hlavné sekcie, kap. 1–5 a 6–19, čo je návrh, ktorý sa líši od všetkých doterajších moderných návrhov. Na záver Múd ukazuje silnú kompozičnú koherenciu a komunikuje nádherné posolstvo o hodnote ľudského bytia – správu, ktorá hoci nie plne pochopená odborníkmi, dosahuje svoje naplnenie v Kristovi.

73-80: **Giorgio Giurisato: John 13:10: An Archeological Solution of a Textcritical Problem.** Text z Jn 13,10 v podstate navrhuje dve čítania: *brevior*, ktoré – preferované mnohými exegétmi – nespomína umývanie nôh a *longior*, ktoré spomínanú pasáž obsahuje. Posledne menované dlhšie čítanie dosvedčuje nielen väčšina rukopisov, ale aj archeologické objavy rituálnych kúpeľov (*miqwa'ot*), dokazujúce židovský zvyk dodržiavania rituálnej čistoty kúpeľom celého tela a navyiac i umývaním nôh. Dlhšia verzia čítania je teda relevantným spôsobom v harmónii s Ježišovým aktom.

81-98: **Mariusz Rosik: Discovering the Secrets of God's Gardens. Resurrection as New Creation (Gen 2:4b-3; Jn 20:1-18).** Autor príspevku poukazuje, že rozprávanie Jahvistu o Záhrade v Edene a o páde človeka (Gn 2,4b–3,24) obsahuje motívy a témy, ktoré sa objavujú aj u Jána pri opise udalostí odohrávajúcich sa pri otvorení hrobe (Jn 20,1-18). Ide na príklad o nasledujúce motívy: záhrada, Boh v úlohe záhradníka, motív poznávania, tematika videnia, hľadania, oblečenia, mien, nebeských bytostí a meča. Funkcia uvedených motívov a tém v mentalite starovekého Blízkeho východu môže napovedať ich hlavný zmysel v oboch textoch a mať za následok, že v ich svetle môže byť interpretácia Zmŕtvychvstania nášho Pána obohatená symbolickými implikáciami.

99-141: **Alfio Marcello Buscemi: La struttura retorica della lettera ai Colossesi.** Za predpokladu, že je potrebné trvať „na gnozeologických dimenziách viery v Krista“, aby sa vytvorila rétorická štruktúra alebo *dispositio* Listu Kolosanom, snaží sa príspevok vyriešiť predovšetkým niektoré prvotné problémy: vymedziť rozsah *exordia*: Kol 1,1-2 + 1,3-8 a s istotou určiť *propositio*: Kol 1,9b a jeho *partitio*: Kol 1,10-11. Za pomoci literárnej štruktúry rozličných častí sa vymedzujú *probationes* (Kol 1,12-20; 1-21–2,5; 2,6-15; 2,16-23), ktorými je demonštrované *propositio*, tiež sa určuje – ak existuje – *subpropositio* v Kol 3,1-4 a jeho *probationes* (Kol 3,5-17; 3,18–4,1); zakončením je určenie a spracovanie časti *peroratio* (Kol 4,2-6 + 4,7-18).

143-184: **Rosario Pierrri: L'aspetto verbale dell'indicativo nel Nuovo Testamento.** Slovesný systém gréckeho jazyka (zvlášť starovekej gréčtiny) je centrom pozornosti odborníkov na gramatiku aj lingvistov. Dôkazom toho je i veľké množstvo vedeckých publikácií zaoberajúcich sa gréckym slovesným systémom. Za posledných desať rokov boli sformulované psychologické, časové, pragmatické i priestorové teórie ako alternatíva k tradičnej teórii slovesného vidu.

Daný článok zhrňuje a analyzuje základné tvrdenia o teórii vidu navrhnuté C. R. Campbellom v jeho monografii venovanej slovesnému vidu v oznamovacom spôsobe.

185-194: **David H. Wenkel: A Component Based Definition of the Inferential Construction** ἄρα οὖν **in the Greek of the NT**. Skúmanie konštrukcie ἄρα οὖν sa zameriava na hľadanie definície založenej na systematickej lingvistickej metodológii. Význam analýzy danej konštrukcie je možné vidieť z citácií súčasných Pavlovských a Novozákonných štúdií, ktoré sa o nej zmieňujú. Nesklonnosť častíc eliminuje možnosť ich výskumu bez zvázenia ich používania. Posúdenie musí byť teda založené na argumentácii, ktorá zvažuje oboje. Za účelom definície ἄρα οὖν bolo vzatých do úvahy niekoľko príspevkov.

195-276: **Anna Passoni Dell'Acqua: La tradizione della traduzione: riflessioni sul lessico del 'tradure' nella Bibbia greca e nel giudaismo-ellenistico**. Štúdia prešetruje, ako sa objavuje slovná zásoba v procesoch prekladu v gréckej Biblii a v židovsko-helenistickej literatúre. Hebrejská Biblia spomína písomný preklad len v Ezd 4,7 a naznačuje osobu „prekladateľa“ v Gn 42,23. Grécka Biblia je však sama o sebe svedectvom prekladateľskej aktivity a predstavuje niekoľko súvisiacich pasáží v častiach písaných po grécky (Dan LXX 5,1; Est Dodatok F,11; 2 Mak 1,36). Na vyjadrenie prekladateľskej techniky v helenistickej gréčtine existujú okrem sémantickej skupiny ἐρμηνεύω „vysvetliť/preložiť“ aj niektoré slová, ktorých pôvodný zmysel je viac všeobecný; tieto slová sa používajú prevažne v trpnom rode.

Článok po zbežnom prehľade najskoršej evidencie mnohých slovesných kmeňov v gréckej literatúre prechádza k hĺbkovej analýze textu gréckej Biblie. Nasleduje analýza *Aristeovho listu*, fragmentov *Aristobulus a Artapanus*, *starozákonných apokryfov*, *Fila z Alexandrie*, *Nového zákona a Jozefa Flávia*. Pasáže, ktoré obsahujú relevantné výrazy vo vzťahu k slovesu „prekladať“, boli z daných diel vyčlenené, aby sa mohli zachytiť jemné sémantické rozdiely medzi rozličnými lexémami. Analýza takéhoto druhu slovnej zásoby tiež odrzkadľuje rozdielne prístupy k textu Septuaginty a jej vzťahy s hebrejštinou. Tradícia prekladov pramenila z reality plurilingvistického judaizmu napojeného na kultúrne prostredie Egypta ptolemaiovskej dynastie.

277-295: **Frédéric Manns: Jewish interpretations of the song of Songs**. Cieľom článku o židovskej interpretácii Piesne piesní je štúdium aspektu Teológie zmluvy známej tiež ako motív svadby. Chápanie Piesne piesní v ranom židovstve bolo literárne a alegorické, tak ako je to v prípade tanaickej literatúry a targúmu. Motív svadby, prítomný i v Novom zákone a v dokumentoch cirkevných otcov, sa má vysvetľovať vo svetle skorého židovského chápania manželstva medzi Bohom a Izraelom, ako ho zobrazuje Biblia a židovská literatúra. S týmto predmetom sa spája mnoho tém ako napr. záhrada Eden, hora Sinaj a chrám vybudovaný na hore Moria.

297-311: **Christopher T. Begg: Abraham and the Philistines According to Josephus**. Gn 20,1-18 a 21,22-34 navzájom súvisia sériou interakcií medzi Abrahámom a filištínskym kráľom Abimelechom. Daný príspevok ponúka detailnú diskusiu o Jozefovom prerozprávaní biblickej pasáže v jeho *Ant.* 1.207-212, ktorá berie do úvahy aj iné skoré židovské vnímania daného textu. Z porovnania je možné vidieť odlišné črty verzie podľa Jozefa Flávia. Ten drasticky skrátil a znovu usporiadal obsah jeho zdroja. Jeho prepis poukazuje na paralely medzi Abrahámovou filištínskou manželskou epizódou a jeho skoršou skúsenosťou z Egypta (porov. Gn 12,10-20), práve keď zdôrazňuje erotické dimenzie

udalosti. Úloha Sáry v nasledujúcom príbehu je akosi zredukovaná, zatiaľ čo Abrahámov konfliktný charakter a Abimelechovo zaobchádzanie s každým z nich je zľahčené. Nakoniec sa Abimelech ukáže zbožnejší než sám Abrahám, pretože len on sám vzýva božstvo. Jozef Flávius takto upiera Abrahámovi titul „prorok“, ktorý mu udelil Gn 20,7.

313-326: **Esther Eshel, Hanan Eshel, Gregor Geiger: Mur 174: A Hebrew I.O.U. Document from Wadi Murabba'at.** Mur174 je židovský I.O.U. dokument, t. j. uznanie dlhu. Tento fragmentárny dokument bol údajne nájdený v jaskyniach údolia Wadi Murabba'at. Nachádza sa v múzeu SBF od roku 1962, ale nikdy nebol podrobený systematickému štúdiu. I keď je dokument zachovaný vo veľmi zlom stave, väčšinu textu sa podarilo zrekonštruovať na základe podobných dokumentov. Samotný dokument je datovaný do druhého dňa mesiaca tevet. Časť, ktorá by zaznamenávala rok, sa nezachovala; môže byť zrekonštruovaná ako druhý rok Vykúpenia Izreala, t. j. 133 po Kr. Meno veriteľa sa dá rozlúštiť ako Shim'on, syn Yehudu. Meno dlžníka sa stratilo, ale vie sa, že pochádza z mesta Tekoa'. Dlžná suma bola 25 zuzinov/dinárov alebo 6 sela'in/tetradrachiem a 1 zuz. Dokument je písaný v tom istom hebrejskom dialekte obsahujúcom aramaizmy, aký bol zaznamenaný v iných oficiálnych dokumentoch z rovnakého obdobia a z tej istej územnej oblasti.

327-337: **Salah H. A. Al-Houdalieh: The Byzantine Church of Khirbet el-Lauz.** Podobne ako vykopávky niekoľko tisíc iných historických a archeologických objavov na okupovaných palestínskych územiach, tak aj vykopávky kostola v Khirbet el-Lauz boli počas posledných desaťročí uskutočnené ilegálne. Drancovanie budovy kostola mali na svedomí viaceré lúpežné gangy, ktoré v snahe objaviť drahocennosti, použili tradičné náradie určené pre vykopávky, kovové detektory a ťažkú strojovú techniku. Lúpežné aktivity mali za následok vydolovanie nedotknutých archeologických predmetov, poškodenie dobre stratifikovaných úrovní a na niektorých miestach aj demoláciu starovekých stavieb. Časť kostola odkrytá počas legálnych vykopávok pozostáva približne z jednej tretiny z masívnej budovy s plochou celkom 600 m². Viditeľným výsledkom archeologických vykopávok sú mozaikou rôznych farieb a motívov vydláždené podlahy celej budovy.

339-360: **Chang-Ho Ji, Moath al-Fuqaha, Ahmad Kulief: The Hoebah Dolmen Field in the Region of Sayl Haydan, Jordan: Findings and Implication for Jordanian Dolmens.** V regióne Hoebah v jordánskom Sayl Haydan bola počas nedávneho prieskumu územia 'Ataruz-Sayl Haydan objavená nová oblasť stavieb dolmenov. Následne boli uskutočnené ďalšie zisťovania a prieskumy, ktoré ukázali, že oblasť dolmenov Hoebah spadá pravdepodobne do obdobia ranej doby bronzovej I a väčšina dolmenov je orientovaná smerom na sever, severovýchod, východ a juhovýchod. Toto územie možno tvorilo jedno z najjužnejšie položených zoskupení dolmenov v Jordánsku. Objavy objasnili geografické rozloženie raného výskytu dolmenov v Jordánsku a potenciál pre orientáciu dolmenov pomohol výskumníkom porozumieť náboženské a kultúrne prejavy skrývajúce sa za jordánskymi konštrukciami dolmenov aj mimo oblasti Hoebah.

361-401: **Shua Amorai-Stark: Roman Miniature Sculptural Bezel Rings from a Caesarea Maritima Workshop.** Prstene s miniatúrnymi skulpturálnymi fazetami znázorňujúcimi egyptské božstvá boli identifikované ako produkt pochádzajúci z rímskeho Egypta vedcami Karo (1901), Marshall (1907, reprint 1969) a inými. Záverečné tvrdenie, že tieto

prstene boli spočiatku vyrobené v rímskom Egypte, je akceptovaný niektorými neskoršími vedcami (Segal 1938; Leclant 1971). Iní odborníci, ako Hornbustel, identifikovali väčšinu exemplárov ako provinčné rímske kúsky s datovaním predovšetkým zo severovského obdobia (neskoré 1. – 2. stor. po Kr.). Hornbustel navrhoval, že za vlády severovskej dynastie boli tieto prstene dosť bežné v západnej Európe a identifikoval ich majiteľov ako súkromné osoby alebo ako vojakov zo strednej alebo nižšej triedy (Hornbustel 1973). Pôvod väčšiny zverejnených prsteňov je ťažko zistiteľný – niektoré pochádzajú zo známych oblastí, dokonca zo špecifických miest; ale miesto pôvodu veľkého množstva z nich stále zostáva neurčený.

403-414: **Giovanni Loche: Breve storia del convento latino presso la basilica della Natività a Betlemme.** Do dnešného dňa sa zachovalo len málo písomných svedkov o existencii mužského a ženského kláštora objavených v Betleheme blízko miesta Narodenia Pána už z čias Hieronyma a Pauly. Avšak rozličné tézy navrhnuté odborníkmi sa nezhodujú čo do miesta, kde mali byť kláštory umiestnené. Je možné tvrdiť, že dejiny latinského konventu pri mieste Narodenia boli spojené pôvodne s prítomnosťou Rádu rehoľníkov kanonikov Sv. Augustína a následne s Rehoľou Menších bratov františkánov, a spravidla s udalosťami križiackych výprav. Konštrukcia a progresívne rozšírenie hlavných častí budov bolo úzko spojené s dvomi náboženskými rádmi, poverenými tak vykonávaním obradov latinského rítu v Bazilike (Rehoľa menších bratov v tom pokračuje do dnešného dňa) ako aj starostlivosťou o samotnú budovu (z najväčšej časti vybudovaná križiakmi, no tiež značne rekonštruovaná františkánmi). Autor článku je presvedčený, že dejiny kláštora je možné nanovo vybudovať vďaka údajom z prestavby kláštora (spoločne s literárnymi zdrojmi) a skúmaním jeho rozličných častí.

415-441: **Pietro Kaswalder: Il torrente d'Egitto: nuove proposte per un vecchio problema di geografia biblica.** Článok skúma úlohu Egyptského potoka ako výrazu pre identifikáciu južnej hranice Kanaánu. Podľa gréckeho prekladu Starého zákona (LXX) a byzantskej tradície (Euzébiovi Onomasticon a mozaiková mapa z Madaby) je hranica určená údolím wadi el-Arish.

Avšak nové svetlo na túto problematiku vrhli nedávne výskumy vedené N. Na'amanom, P. K. Hookerom, Y. Levinom, K. D. Hutchensom, J. C. de Vosom. Biblické texty (Egyptský potok) a neosýrske pramene (nahal mat Musur) navrhujú identifikáciu dvoch rozdielnych vodných tokov v južnej časti Gazy: Wadi Azzeh (Nahal Besor) a Wadi el-Arish. Je prípustné sa domnievať, že v prvej fáze dejín tejto hranice bolo Wadi Azzeh považované za fyzickú hranicu pre teritórium Judska (Joz 15,1-4) a Kanaánu. No po vojenských výpravách vedených Asharradonom (7. stor. pr. Kr.) bol vodný tok presunutý do Wadi el-Arish približne 75 km smerom na juh. Navyše redakčná história Joz 15,1-4 a Num 34,1-6 poukazuje na literárnu závislosť tej neskoršej na skoršiu. Iné biblické formulácie týkajúce sa južnej hranice krajiny Izrael sa pokúšajú adaptovať koncept Zasľúbenej zeme na novú politickú realitu ako bola sformulovaná Asýrčanmi a Perzskou ríšou.

443-454: **Juan Pedro Monferrer-Sala: Anecdota preislamicae. On deities Χαρτ and Ναζαία in a Greek inscription and some remarks on the toponym Ḥumaymah.** Článok je rozdelený na dve hlavné časti. Cieľom prvej je identifikácia mien božstiev Χαρτ and Ναζαία ako možných prepisov preislamských mien *Yarīš* and *Nasr*. Druhá časť článku

obsahuje poznámku o toponyme Ḥumaymah, ktorý bol nenáležite – podľa našich vedomostí – dávaný do súvisu s geografickým názvom Ḥawwārah.

455-477: **Salah H. A. Al-Houdalich: Ottoman Clay Tobacco Pipes.** Hlinené fajky predstavujú atraktívny artefakt, ktorý získal svoje popredné miesto len v relatívne nedávnom archeologickom výskume vďaka dekoratívnej bohatosti, využitiu pri datovaní, svedectvu o tabakovej produkcii a type spotreby, a tiež vďaka spôsobu, akým hovorí o socioekonomickom statuse ich majiteľov. Až do súčasnosti však v publikáciách väčšiny archeológov, ktorí uskutočňovali vykopávky na historických miestach z čias starej islamskej periódy, bola významnosť fajok z otomanskej éry buď čiastočne alebo úplne opomínaná. Preto nie je vôbec prekvapivé, že detailnejšie štúdie venované otomanským hlineným fajkám sú tak zriedkavé. Výskumy hlinených fajok spadajú vo všeobecnosti do obdobia neskorého 19. a skorého 20. storočia. Otomanské hlinené fajky, ktoré sú analyzované v tomto článku, boli zozbierané počas obdobia šiestich rokov v Saffa, dedinke nachádzajúcej sa na okupovaných palestínskych územiach, 16 km západne od mesta Ramallah a skoro 22 km severozápadne od Jeruzalema. Saffa bola obývaná počas rímskej, byzantskej, skorej i neskej islamskej éry. Pestovanie tabakových rastlín v dedine tak pre účely miestnej spotreby ako aj pre obchodovanie pretrvávalo prinajmenšom od neskej otomanskej éry až do 70. rokov 20. storočia.

Martina Korytiaková

Contents

Treaties

Adriana ALEXYOVA

The Development of the Concept of Deity in the Pre-Exilic Israel 91-125

Massimo Pazzini OFM

Which Language Did Jesus Speak? 126-140

Marcela Andoková

The Figure of David the Penitent in Selected Patristic Commentaries on Psalm 51 141-154

Róbert Horka

Meaning and Interpretation of Psalm titles in Augustine's Commentary on Psalms *Enarrationes in Psalmos*..... 155-177

Helena Panczová

Greek Transitive Verbs Used Intransitively and Linguistic Interpretation of Some Passive Aorists in the Gospel According to Mark (evsci,sqh 15:38; sunh,cqhsan 2:2; hvge,rqh 16:6; metemorfw,qh 9:2)..... 178-197

Abstracts and Reviews 198-212

Communications and References 213-219

Obsah

Štúdie

- Adriana ALEXYOVÁ**
Vývoj koncepcie božstva v Izraeli v predexilovom období 91-125
- Massimo PAZZINI OFM**
Ktorým jazykom hovoril Ježiš? 126-140
- Marcela ANDOKOVÁ**
Postava Dávida kajúcnika vo vybraných patristických
komentároch k Ž 51(50) 141-154
- Róber HORKA**
Význam a interpretácia žalmových nadpisov v Augustínovom
Komentári k žalmom Enarrationes in Psalmos 155-177
- Helena PANCZOVÁ**
Grécke tranzitívne slovesá používané intranzitívne
a lingvistický výklad niektorých pasívnych aoristov
v Evanjeliu podľa Marka (ἐσχίσθη 15,38; συνήχθησαν 2,2;
ἠγέρθη 16,6; μετεμορφώθη 9,2) 178-197

Poznámky

- Abstrakty a recenzie** 198-212
- Oznamy** 213-219